

Leevi Lehto

”Suloinen kuulla kuitenkin tuo oisi.”

Suomenkielisen maailmankirjallisuuden mahdollisuudesta

Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosiseminaari, 10.6.2010

Hän oli vikkelläiikkeinen herrasmies joka esiintyi hulivilinä tai rehtinä veitikkana ja mitä konsaan naisenpuoliin, hevosenlihaan tai uusimpiin skandaleihin tuli, kysyttäköön häneltä vaan. Toden sanoen oli hän varoilta vähissä ja kutvehti enimmältä tavernain ja halpain hollitupain tietyvillä runnarein, renkein, pelikirjurein, hampparein, salakuljettajain, kisällein, hutsuin, porttola-matamein ja muunki alemman väen keskuudessa tai sitte jonkui siihe osuneen voudin tai nimismiehen seurassa monastiki yöt laveaan päivään saakka, saaden aina munaviinikupposten välissä kuulla moniaat löyhäperäiset juurut. Puolisensa söi hän jossai keittokuppilassa ja jos oli hän lapponut itsensä kasan vetisiä vihanneksia tai kulhollisen sisäilmyksiä ilman pennin pyörylääkään massissansa selvisi hän aina suuta pieksemällä, jollai hutsulta kuulemallansa hävyttömällä jutulla tai milläimillonkin sellasella josta joka äidin poika oli naurusta kylkensä repiä. Toinen, Costello nimittäi, tiedusti hänen puhettaan kuunnellessansa oliko se runoutta vai juttu. Vissisti ei, hän sanoo, Frank (se oli hänen nimensä), se on Kerryn lehmistä jotka ruton vuoksi teurastetaan viimeeseen päähän. Mutta menköön vaikka hirteen, sanoo hän silmää iskein, minun puolestani häränvatkuleineen, kuppa vieköön. Tässä purkissa on niin hyvää kalaa ettei hyvemästä väliä, ja sangen suopeasti tarjoutui hän ottamaan suolattuja kilohaileja siinä vierellä joita hän oli aikasemmin halulla silmänyt ja nyt hoksanut tilaisuuden mikä olikin hänen kiertomatkinsa varsinainen tarkoitus koska hänellä oli sudennälkä. *Mort aux vaches*, sanoo sitten ranskankielellä Frank joka oli ollut oppipoikana viinalaivurilla jolla on viinitupa Bordeauxissa ja hänpä puhuikin ranskaa kuin herrasmies konsanansa. Aivan pikku pilttisestä lähin oli tämä Frank ollut joutilo ja hänen isänsä, nimismiekkoinen, jolla oli ollut täysi työ ja toimi pitää häntä koulussa kirjallisuuden ja maantiedon opissa, kirjotti hänet yliopistoon mekaniikkaa oppimaan, mutta hän vaan vikuroi kun villivarsa ja tunsu paremmite oikeudenpalvelijan ja voudin kuin kirjansa. Välimmiten tahtoi hän komeljanttariksi, sitte kanttiinpitäjäksi tai silmäkääntäjäksi, sitte ei mikään saanut häntä pysymään loitolla karhukuopasta ja kukkotappeluista, sitte oli hän ollut valtamerellä tai hunsvottein kanssa tien päällä, ryöstänyt ylhäsen herran perijän kuunvalon turvin tai varkain vienyt piian pyykki tai kuristanut kanoja aian takana. Hän oli ollut poissa yhtä moniasti kun on kissalla elämiä ja palannut yhtä monen monta taskut tyhjinä isänsä nimismiekkaisen tykö, joka vuodatti pintin kyyneliä aina hänet nähdessänsä. Kuinka, sanoo hra Leopold kädet ristittyinä, joka visusti tahtoi tietää mistä siinä oli kysymys, kaikkiko teurastettaman piti? Vastustan vasta tänä aamuna näin niitä vietävän Liverpoolin laivaan, sanoo hän. Tuskin saatan uskoa että niin pitkällä oltaisiin, sanoo hän. Ja hänellä oli kokemusta tuollaisesta siitoskarjasta ja lehmistä, rasvaisista sioista ja villalampaista, oltuaan jokui vuosi sitten kirjurina Joseph Cuffella, kelvolla kauppamiehellä joka piti elävän karjan ja laidunmaan huutokauppaa Gavin Lown puodin tienovilla Prussia kadulla. Minulla on tässä eriäväinen näkemys, sanoo hän. Ennemmin se syyhyä eli kielipöhöä on. Hra Stephen, hiukkaisen änkään mutta sangen kohteliaasti sanoi ettei tullut kuuloonkan ja että oli hänellä lähetyksiä keisarin ylimmältä hännänkututtajalta joissa häntä kiitettiin vieraanvarauudesta, joka lähettäisi tohtori Karjaruton, koko Muskovan mainituimman lehmäpuoskarin lääkemarjojinsa ottamaan härkää sarvista. No no, sanoo hra Vincent, kortit pöytään. Hän löytäisi itsensä vielä dilemman sarvista, jos sekaantuu hän härkään joka on irlantilainen, sanoo hän. Irlantilainen nimeltään ja irlantilainen luonteeltaan, sanoo hra Stephen, lähettäen kuohuvan oluven kiertämmeän, irlantilainen bulli enklantilaisessa porsliin-kuapassa. Ymmärrän sinnuu,

sanoop hra Dixon. Se on se sammainen bullij, jonka mejän soaarelle lähetti talonjussi Nikolas, kaekista karjankasvattajista enemäst rehti, smarakdirinki nenässäe. Totta siulle, sanoo hra Vincent pöyän ylihte, sattui härän silmeän, sanoo hän, muhkeamp ja uljaamp bulli, sanoo hän, ken konsanansa onpi apiloan paskantanna. Hällä oil sarvep paksuk kuin pölkyt ja kultakankainen talja, ja makea savunhajjuinen henkitys pöläht hänen sieraimmista niin'ettäk mejän suaren naiset jättiväk heijän taekinak ja kualimek ja seurasivak häntä ja ripustivak hänen bulliuteen tuhatkuanoja. Mitäepä tuostai, sannoop hra Vincent, mutta ennest kuin hän tänne-tulik oil talonjussi Nikolas, ken oil eunuk, antanut hänen kelvokkaast salvattavaks leäkärkolleekiolle jolla oil asijat juur niin kuin hänelläinkin. Nyt matkaan, sanoo hän, ja se kaikkik tie mitäe miun täysserkku lordi Harry kärkeek ja ota talon-jussin siunnaus, ja näin sannoin löe hän häntäi takalistoillen ettäk läemäht. Mutta läemmäys ja siunnaus koetuivat hänen ystäväksi, sannoo hra Vincent, sillä vastinnieks hän opettik hänellein tempun joka hyvinnik vastas kahtak toestak niin jotta neite, vaemo, abbedissa ja se lesk vielä tänäi päivännäk vakuuttavaj jokka hyö mihinkä aekaan kuusta vain kerniaammin kuiskaat hänen korvvaan navetanp pimmeyessä tahi antait hänen pitkänp pyhänk kielen nuolla niskoaan kuin makaeisivak he kaekkein komiomman nuoren rii'uttelian kanssa mitä Irlannin-moan neljä niittyäp peällään kantaak.

Saatoimme juuri kuulla katkelman suomenkielistä maailmankirjallisuutta – sikäli että kyseessä oli lainaus James Joycen *Ulysses*-romaanista, sen "Auringon härät" -nimisenä tunnetusta 14. luvusta; suomenkielinen tai sitä lähenevä asu vielä julkaisemattomasta käännöksestäni. Ainakin *Ulysses*ella on modernismin historiassa ainutlaatuinen paikkansa kirjana, joka jo ilmestyessään sijoittui ensisijaisesti transnationaaliseen kontekstiin, samalla kun sen sisältöä monien mielestä leimaavat universalistiset ambitiot, joilla ei ole vertaistaan kirjallisuuden historiassa. Valitsin tämän katkelman myös siksi, että sen jälkipuoliskossa käynnistyy Joycellle tyypillinen hirtehin allegoria, jossa on puhe kristinuskon ("tohtori Karjaruton" tai muhkeamman tai uljaamman sonnin, "joka koskaan on apilaan paskantanna") tulosta Irlantiin ja Englannin kuninkaitten, erityisesti Henrik VIII:n (tässä: täysserkku lordi Harry) roolista siinä: prosessi ja hanke, jonka puolestani haluan saattaa allegorisoimaan "maailmankirjallisuuden" (mitä ikinä se onkaan) siirtämistä mihin tahansa paikalliseen kieleen, suomi mukaan lukien. Vihjaan siis jo, että olen taipuvainen näkemään tällaisen siirtämisen aina lähtökohtaisesti väkivaltaiseksi ja rakenteeltaan kolonistiseksi: niin että mekin kirjallisuutemme nykyvaiheessa kaikki kernaammin annamme maailmankirjallisuus-eunukin "pitkänp pyhänk kielen nuolla niskoa[mme]" kuin "makaeisi[mmek] kaekkein komiomman nuoren rii'uttelian kanssa" joka tuhansien järvien rannoilla kuunaan ruikutannut on.

Lainaan kuitenkin *Ulysses*ta myös toisesta, vieläkin perustavammasta syystä. Erityisesti englantilaisen ja irlantilaisen kirjallisuudentutkimuksen tietty historistinen tai uushistoristinen suuntaus (Englannissa ns. Lontoon koulu, Andrew Gibson ym, Irlannissa Thomas C. Hofheintz ja muut tärkeillä *Finnegans Waken* poliittisuutta koskevilla tutkimuksillaan) on viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen aikana vakuuttavasti osoittanut *Ulysses*en olevan – vastoin universalistisia ambitioitaan, tai niiden ohella, tai, kuten itse asian mieluummin näen: niiden edellytyksenä – myös kenties hysteerisimmin paikkasidonnainen, lokaali, etten sanoisi provinsialistinen romaani historiassa. Se on kirja, joka – muun ohella – "kutvehti[i] [...] tavernain ja halpain hollitupain tietyvillä runnarein, renkein, pelikirjurein, hampparein, salakuljettajain, kisällein, hutsuin, porttola-matamein ja muunki alemman väen keskuuessa", ja mikä tärkeintä tässä, johdonmukaisesti ja kategorisesti kieltäytyy minkään paikalliskielen kääntämisestä mihinkään sellaiseen universalistiseen koodiin, jonka ehkä helposti näkisimme maailmankirjallisuuden olemassaolon edellytykseksi. Joyce ei aikansa Irlannin Leinojen ja Mannisten (kuten John Millington Synge, 1871–1909) tapaan innostunut irlantilaisen kansalliskielen projektista, vaan tahtoi vasiten kirjoittaa englanniksi, irlantilaisesta näkökulmasta valloittajan kielellä, mutta samalla ymmärtäen oman projektinsa "täysimittaiseksi hyökkäykseksi" tuota kieltä vastaan. "Auringon härissä" tämä

hyökkäys on ehkä ironisimmillaan sikäli, että luku tunnetusti tekeytyy pastissiksi englanninkielisen proosan historiasta, tavallaan purkaen sen oletetun universalistisuuden sarjaksi epäjatkuvia, saarimaisia paikallispuheparsia: ele, jonka pyrin suomennoksessani toistamaan hakemalla kullekin alkuteoksessa pastissoidulle prosaistille vastineen oman kirjallisuutemme historiasta. Katkelmassani pareina olivat ensin aitoenglantilainen Daniel Defoe ja Elias Lönnroth, sitten irlantilainen (anglo-irlantilainen) Jonathan Swift ja, vieläkin vahvemmassa oppositiossa Lönnrothille, K. A. Gottlund, jonka aloite Suomen itämurteisiin pohjaavaksi kirjakieleksi jäi yhden miehen idiosynkraattisesti uneksi – vähän kuten Joycen *Finnegans Wake* monienkin mielestä.

Palaan vielä tähän Gottlund-perspektiiviin, mutta sitä ennen viivyn tovin omassa kotoisessa leäkärrikolleekiossamme ja sen "kelvokkaissa salvaajissa", kuten juuri Leinossa ja erityisesti Mannisessa. Vaikka 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Irlannin ja Suomen poliittisissa ja kulttuurisissa asemissa on enemmän samankaltaisuutta kuin omassa Joyce-reseptiossamme vielä on havaittuakaan, oli ehkä sittenkin väärin edellä rinnastaa Leino ja Manninen Syngeen, kiinnostavasti irlantilaisesta kansanperinteestä ammentaneeseen näytelmäkirjailijaan, jonka englanninkielien syntaksi ja prosodia saivat vaikutteita hänen iirinkielen opinnoistaan. Päin vastoin: haluaisin alleviivata Suomen kansallisromantiikan tiettyä erityistä kosmopoliittisuutta, joka on ehkä nähtävissä kielellisen eristyneisyytemme vastinpariksi. Leinon ja Mannisen eivät olleet vain kääntäjiä "ja" runoilijoita; kummankin runokieli on paljon vahvemmin kääntämiskäytännön ehdollistamaa kuin kenenkään seuraajistaan. Leinon kohdalla olisi kiinnostavaa tutkia nimenomaan ilmeisimmin ns. kotoperäisistä lähteistä tulevien vaikutusten taittumista ulkoisten mallien kautta lähtien vaikkapa siitä havainnosta, että hänen sanontansa ei missään ole sillä tavalla modernistisen elliptistä kuin Helkavirsissä, mihin voisi temaattisella tasolla liittyä Suomi-aiheen tietty traumatisoituminen tai paniikistuminen viimeistään Talviyö-kokoelmasta, joka huipentuu omilla tavoillaan *Juhana Herttuan ja Cathatarina Jagellonian lauluissa* ja "Löysäläisen laulussa" ("kuntahan, yhteiskuntahan kuulumaton"). Vahvemmin kielitietoisien Mannisen tapauksessa prosodian näennäinen arkaaisuus (sanavalinnat ja osin myös syntaktiset erikoisuudet: Mannisessa on annos Gottlundia) on – tämä on teesini – suoraan "Suomi-projektin" suhteen tunnetun alkuperäisen vierauden vaikutusta. Mannisen runous onkin minulle ensimmäinen esimerkki suomenkielisestä maailmankirjallisuudesta ja sen tarkastelu auttaa myös täsmentämään, mitä sinänsä kontradiktorinen termi "maailmankirjallisuus" voisi tarkoittaa.

Itse asiassa voisin mennä pidemmällekin ja sanoa, että Mannisen korostunut kielitietoisuus on väittämäni vierauden *seurausta* – ymmärtäen kielen tässä perimmältään sosiaaliseksi, yhteisöä muodostavaksi rakenteeksi ja tunnustaen rytmien ja intonaation kielellisten samastumiskokemusten keskeisiksi elementeiksi. Tässä mielessä metriikasta vakavasti kiinnostunut runoilija on aina potentiaalinen kapinallinen ja luopio: koska hänellä metriikka alistaa, ja mahdollisesti myös kyseenalaistaa, puhutun kielen konventioineen (kun taas prosaistilla usein on päin vastoin). Ei olekaan ihme, että Mannisella on useitakin eksplisiittisesti luopio-aihetta tutkivia runoja, kuten Säkeitä II -valikoimaan sisältyvä "Kiusaukset", *Uuden testamentin* koettelukertomuksen toisinto – siten modifioituna, että tässä kiusaaja paljastuu uskon edustajaksi, jota vastaan koeteltu joutuu puolustamaan skeptisismiään lujemmin kuin esikuvansa konsanaan luottamustaan. "Sinä korvessa käyt, sinä hylkäsit tiet"; "[r]ikot taattojes uskon ja toivon ja työn" – nämä ovat kiusaaja-uskovan moitteita koetellulle, jotka huipentuvat kysymykseen: "Ja valmis siihenkö liet, jos myös / oma poikasi polkee noin sun työs?" Retoriikka on melkein sama, jolla Buck Mulligan *Ulyssöksessä* piinaa Stephen Dedalusta, joka on kieltäytynyt rukoilemasta äitinsä kuolinvuoteen äärellä, ja niin on lopullinen haastekin : "Jätä uhman aatos, ja autuaat / sun sieluus siintyvät rauhan maat."

Ta-ta-taat-ta-ta-taat-ta-ta-taat-ta-taat. Poettisesti "Kiusausten" tärkein opetus sisältyy minusta sen hiukan pompöösiin musiikkiin, joka tuo mieleen torilla marssivan sotilasorkesterin ja jonka runoilija (sinänsä yllätyksettömästi) antaa rummuttaa *yhtäläisesti* kummankin argumentin tueksi. Tarkemmin ajatellen tämä kuitenkin hämmentää argumentaatiota entisestään: jos toisissaan kuuntelee säkeiden musiikkia, uskoen, niin kuin ainakin kotoisen modernismimme perinne opettaa, että "muoto ei ole koskaan muuta kuin sisällön jatko" ja "hyvin ajateltu on hyvin sanottu", päätty

myöntämään, että skeptisismien puolustaja on ulottanut skeptisisminsä myös omaan puolustukseensa: hänelle parodia ei ole mahdotonta vaan liiankin mahdollista – koska se tuntuu implikoivan *varman* tiedon omasta oikeutuksestaan. Sen vuoksi tarvitaan jotakin muuta, jotakin parodian tuolla puolen. Minulle tämä "parodian tuolla puolen" on avain Joycen *Ulysekseen*, mutta sallittaneen silti jatkaa asiasta Mannisen avulla.

Virrantlyven-kokoelmassa (1925) on yksi sovinnasta parodia- ja satiirikäsitystä (menestyksellä) soveltava runo, "Pyhä sota": "Näet sota ei vaadi vain ruutia, terästä, / vaan ennen kaikkea henkeä erästä." "Kera kristityn kun soti valkoinen kristitty, / ain' onkin päät muotojen mukaan listitty." Vaan: "Mut entä kun vastass' on pimeä pakana? / Niin, ei nisun nimeä ansaitse akana! // Siin' ei sovi ennakkoluulojen luulija: / me armotta amмумme dum-dum-kuulia." Hyvä näin, vakuutumme toki – paitsi että mielessä saattaa yhä soida kokoelmassa osoittelevasti "Pyhän sodan" edelle sijoittuva, tutumpi mutta myös ongelmallisempi "Rauhanmies", joka näyttää parodialta mutta ei sitä ole.

Oma "Rauhanmies"-luentani on velkaa Jyrki Nummen taannoiselle ansiokkaalle kirjoitukselle *Avain*-lehdessä Runebergin "Maamme laulun" ja Kiven "Suomenmaan" suhteista, jonka hän perusti niiden metriselle sukulaisuudelle. Jatkan siitä mihin Nummi päätyi ja luen: "Oi maamme Suomi, synnyinmaa" -> "Maa kunnasten ja laaksojen" -> "Miks suotta toista tokaiset,"

sopua oivaa sokaiset?
Pois kaikki oksat okaiset,
suo rauha, rauhan saat!

– ja luen "Rauhanmiestä" Mannisen tilintekona vastikään "itsenäistyneen" kansakunnan yhteisyysretoriikan kanssa. Niin kuin Leopold Bloomin vaatii Irlantia hyödyntämään kaikkia lahjakkuuksiaan, niin nuori Suomi kutsui poikiaan ja tyttäriään yhteiseen ylösrakennustyöhön; mutta yhtä lailla niin kuin Stephen Dedalus vastaa Bloomia kavahduttavan nenäkkäästi: "I don't belong to Ireland, Ireland belongs to me", niin Mannisenkin on otettava oma etäisyytensä Suomi-hankkeeseen – jos ei muusta syystä niin siksi, että hänen kielellinen projektinsa on kansallisvaltiollista laajempi ja stepheniläisittäin kunnianhimoisempi: suomi (kielenä) kuuluu hänelle. "Rauhanmiehessä" hän tekee sen ihailtavaa taktista ja retorista taitoa osoittaen, yhtäältä antaen satiiristen kääntheidensä tavallaan loputtomassa vertigossa kumota toisiaan, ja toisaalta, tässä toisin kuin edellisissä esimerkeissä, pannen metriikan aktiivisesti kaivamaan maata lähes kaiken alta, mitä runossa näköjään sanotaan. Niinpä mutkaton sopuisuuden puolustus kuten:

Jos tyhjästä ja vähistä
ain alkais räiskää rähistä,
jäis ruumenet vain tähistä
ja lihoista vain luut.

puretaan heti odotuksenmukaisesti ivaksi:

On julkeaa jos valaiset
sä saalispaikat salaiset.
Jos missä veet on kalaiset
vie verkkos vain kuin muut.

mutta ei ilman että todistelua koko ajan horjutetaan vihapuolueeseen pistetyin vähintään yhtä piikikkäin iskuin, kuten rinnastus "tuo punaista, tää valkoista, / ja paikoista ja palkoista / juur julma parku sois", ja toisaalta vaivihkaa kääntämällä satiiri takaisin sen esittäjään: "Lyöt itseäs jos ivalla / toist' isket halveksivalla". Tämä on jälleen yhtä aikaa odotuksenmukaista ivaa ja oudosti vinksallaan runossa, joka sentään perustelee *vetäytymistä* "tasavallan... talkoista". Rytmis-soinnillisesti taas

alkupuolen mannislaisittain iskevista oppositioista ("kappeli" / "tappeli", "valaiset" / "salaiset") edetään sopuisten ja sotivien, hakkaavien ja myötäävien rytmikulkujen kierrättämiseen asianvastaisesti – aina tehokkaasti rytmiä (sitä kiihdyttämällä!) sotkevaan säkeenylityksentapaiseen 7. säkeistössä "On 'jomminkummin tai / päinvastoin' varmin viitoista, / ei potkita sua liitoista, / mut lemmon hakkapeliitoista / vain harmin, haitan sai." jonka jälkeen lukija onkin valmis lopetuksen huikeaan itsekieltoon: "Tie tasainen, asvalttinen / on varmin vaeltaa." Enempää tuskin runon kiesit koskaan ovat pomppineet kuin tässä.

Jätettäisiinkö hyvästit Manniselle luentoni toisella luentaesityksellä: runo "Kultaiset torvet", persialaisen perinteen mukainen gaseeli, jonka syntyyn ilmeisesti J. A. Hollon Khaijam- ja Hafiz-harrastuksella oli tärkeä osuutensa, on ehkä paras esimerkki mannislaisesta yltiöpäisen vähättelyn ("overdriven understatement") tekniikasta. Sekin on *Virrantlyvenestä*:

Sävelkuorot korkeat ilmoja kukkuroi,
kevät kenttiä maan tuhat tuhatta kirjavoi.

Iankaikkinen, ruhtinaallinen runsaus –
runon pienet piirrot ei sitä virkkaa voi.

Oli rikkaampi laulu leivosen siivekkään
sinikirkkaudessa, kun kimmelsi kevään koi.

Oli lauhempi läntinen kuulla, mi kuiskailten
suvi-illan kukkalehdoissa leikamoi.

Oli raskaampi, lentäissä lehtien kelmeäin,
syystuulen huokaus, vaisummin vaikeroi.

Oli ylhempi tuike talvisen tähtiyön,
tulikeijut kun Pohjan kaarella karkeloi.

Jyly jylhempi myrskyn, mi murksasi vyöryessään,
mitä alla arkaa ja vienoa vihannoi.

Oli kuumempi suurelon kutsu, mi rientämään
sotarintaan sen myriaadeja haltioi.

Syke riemukkaamp' oli rintojen syttyväin,
sulosilmästä silmä kun juopuen onnea joi.

Uni uljahampi, mi ain' ylös korkuksiin
ylimaisiin hohtavat temppeleholvit loi.

Poven kaipaus polttavampi, mi outojen taa
tarumerten rantoja uusia unelmoi.

Oli hartaampi virsi, mi vierellä hautojen
eron murtamille viel' elontoivoa toi. –

Säveltulva tuo elon kaikkeus-kanteleen,
mi tuimana raastaa, mi armaana ailakoi –

mitä rinnalla sen, runo, pienet piirtosi ois?
Vain raukea kaiku, mi katkelman toistaa voi.

Rivi jälkiä vain – yli ratsue ylhäinen
meni, riensi, ja kultaisten torvien toitahus soi.

"Rivi jälkiä vain" – terveisiä vain myöhemmälle understatement-mestarille, Aronpurolle. "Kultaiset torvet" on maailmankirjallisuutta suomeksi paitsi muotonsa ulkomaalaisuuden puolesta (ja Mannisen yltiöpäisyydestä kertoo paljon, että runo havaintojeni mukaan toistaa myös persiankielen tavulaajuuskaavan), myös sen väistämättömän siirtymän, paikoiltaan loksahdamisen tai anakronistisuuden suhteen, jonka tuon muodon noudattaminen toisissa ehdoissa väistämättä aiheuttaa (ja saattaa kuulostaa, että luennassani nyrjäytän runon taas toiseen, rapin ja rock'n'rollin kontekstiin: itse sanoisin kuitenkin, että enemmänkin vain tuon kuuluviin Mannisen jo ("aina-jo") toteuttaman ristisiitoksen). Nyt olen ehkä valmis yleistämään sen, mitä alussa sanoin Joycen *Ulysses*en "hysterisestä paikallisuudesta": ei ole mitään maailmankirjallisuutta sanan universaaliutta korostavassa merkityksessä – kaikki kontekstit ovat luonteeltaan paikallisia ja relatiivisia; ei ole (tietoista) kontekstiin sijoittumista ilman kontekstista putoamista, anakronismia; eikä ole kontekstista putoamista ilman että jotakin putoaa yhdestä kontekstista toiseen: olisin valmis jopa sanomaan, että tämä tällainen kontekstista toiseen putoaminen on sitä, mitä me olemme oppineet (ehkä vähän harhaanjohtavasti) kutsumaan kirjallisuudeksi.

Sallittakoon tähän väliin lyhyt, yleisellä tasolla relevantti mutta kehittelyni kannalta hiukan toissijainen provokaatio: toivon ymmärrettävän, että sillä mitä alussa sanoin maailmankirjallisuuden siirtämisajatuksen väistämättömästä kolonistisuudesta ei ole loppujen lopuksi mitään tekemistä ns. postkolonialismin teorian kanssa. Niinpä jos tämä teoria arvostelee läntistä kirjallisuutta liiasta "epäkriittisestä", "eksotisoivasta" ja "epäpuhtaasta" itäisten vaikutteiden omimisesta, minusta sellaista (ja muuta vastaavaa, kaikissa muissa kuviteltavissa olevissa suunnissa) on *päin vastoin liian vähän* – koska nimittäin mitään muunlaista omimista ei voi koskaan ollakaan (ja jos olisi, se olisi kirjallisuuden näkökulmasta epäkiinnostavaa).

Joycen *Ulysses* ja Mannisen "Kultaiset torvet" ovat molemmat yltiöpäisiä omimiseleitä – ja kumpikin on "epäkriittinen" – enemmänkin, anakronistinen ja pakosta harhaanjohtava – ei huolimattomuutensa, vaan päin vastoin perinpohjaisuutensa vuoksi: Joycen homeeristen paralleelien monimuotoisuus ja pikkutarkkuus loppupeleissä "osoittaa", että mitään verrattavaa ei ollutkaan – ainakaan ennen itse vertauksen esittämistä; Mannisen huolellisuus persiankielisten esikuvien jäljittelyssä tuottaa tekstin, joka ei ole persiaa eikä suomea, vaan Suomen lehmiin istutettua syyhyä ja kielipöhöä.

Kuitenkin: molemmat ovat myös universalistisia jossakin tarkastelua tähän asti paenneessa merkityksessä. Mannisen retorisena strategiana on yhä uudestaan ja yhä uusien elämänilmiöiden suhteen myöntää, että "runo" ei pysty kuvaamaan niitä, jää niiden itse kunkin suhteen toissijaiseksi, välittyneeksi todellisuudeksi. Silti tämä myöntöjen sarja piirtää kuin piirtääkin "rivin jälkiä" (sillä liian monta myöntöä peräkkäin on tietysti kielto): jotakin, joka ylittää moninkertaisesti kaiken, mitä kaikki nuo "ylväämmiksi", "uljaammiksi", "jylhemmiksi", "polttavammiksi" jne. myönnetyt koskaan pystyisivät piirtämään – eihän missään ole sanottu, että ne(kään) pystyvät piirtämään edes itseään, jos nyt ovatkaan muuta kuin rivi jälkiä nekin, tai kaikuja "kaikkeus-kanteleen". Logiikka on sama, jolla parodia toimii *Ulysses*essa: kaikkien puheenparsien päästäminen mukaan sellaisenaan, ilman käännöstä universaalikoodiin ja vieläpä omissa koodeissaan paisuteltuina, johtaa tilanteeseen, jossa teos – sen sijaan, että pitäisi maailmalle peiliä – onkin oma maailmansa. Ei "maailma maailmojen veroinen", vaan niitä (kaikkia) isompi. Isompi koska pienempi. Universaali koska johdonmukaisen yksilöllistetty.

Sen, mitä näillä huomioilla olen yrittänyt saada sanotuksi, voisin ehkä kiteyttää näinkin: puolustan ajatusta, jonka mukaan kirjallisuus ei ole samaistettavissa (tai sitä ei tulisi samaistaa) kieleen, ja varsinkaan kansalliskieleen, ja semminkään pieneen, eristettyyn sellaiseen, kuten suomi on. Voisin sanoa: kirjallisuus ei ole kielen osa, ei sen palveluksessa, vaan aina jännitteisessä suhteessa siihen. Näin on, koska sen on luonteensa vuoksi hylättävä kielen yhteisöä koostava funktio: sen tehtävänä on ilmaista ja käsitellä edellä puhuttuja jännitys- ja alistussuhteita silloinkin (ja varsinkin silloin), kun kieliyhteisö ne tukahduttaa (ja se tukahduttaa ne aina). Tässä mielessä Joycen maanpakolaisuus ja Mannisen (ja Leinon vieläkin selvemmin ilmaistu) Suomi-paniikki ovat sukulaisilmiöitä.

Valitsin otsikkooni sanan "maailmankirjallisuus" tietäen sen jo sellaisenaan sanana mahdottomaksi, niin paljon kuin sitä käytämmekin: tuntui tärkeältä yrittää ilmaista tuo mahdottomuus. Nyt huomaan, että sen sisällä oikeastaan asuu sitä suurempi mahdollisuus: nimenomaan, koska yhteistä maailmankieltä ei ole, mahdollinen *maailmankirjallisuus* (kansalliskirjallisuuksista poiketen) totetuu melkein luonnostaan kielten välisenä ja niiden ulkopuolella – ns. barbaarisen englannin eli toisena tai n:tenä kielenä puhutun englannin kirjallisuuden puolesta esittämäni aloitteen hengessä. Tässä mielessä se, mikä otsikossani ensin näyttää paradoksilta – "*suomenkielinen* maailmankirjallisuus" – ei nimenomaan sitä olekaan, ja paradoksi rakentuukin toisin: ehkäpä juuri suomeksi voimmekin kirjoittaa maailmankirjallisuutta, mutta tällöin vain edellyttäen, että (Leinon ja Mannisen esimerkkiä seuraten ja Joycen vastaavaa soveltaen) *emme kirjoita suomalaisille*.

Voisin sanoa niinkin, että olen tässä puhunut nimenomaan yleismaailmallisuuden ihannetta vastaan – aihe, joka ehkä vasta todella aktuaalistuu nykyisissä ns. globaaleissa oloissa. Ehkä vasta nyt voimme alkaa nähdä, että abstrakti ekumenian idea johtaa kirjallisuuteen sovellettuna sen tyhjentymiseen (niin kuin se uskontoihin ja kulttuureihin sovellettuna saa niiden "huonoimmat" ja "taantumuksellisimmat" ainekset löytämään toisensa – vrt. meillä vieraiden kulttuurien suvaitsemisen verukkeella äskettäin syntynyt uusi sensuuri-ilmapiiri – ja kuten se taloudessa tuottaa MacDonald'sit). Ja ehkä kirjallisuuden institutionaalisissa rakenteissa, sen tuotanto- ja jakeluehdoissa, sen ja kritiikin suhteissa jne. käynnissä olevat tunnetut muutokset viime kädessä liittyvätkin näihin näkyymiin.

Olen vihjannut, että Leinolla ja Mannisella vielä toteutuneesta dynaamisesta kieltenvälisyydestä luopuminen (tietynlainen kirjallisuuden "kotouttaminen") kävi meillä yksiin nimenomaan kotoisen modernistisen kumouksemme kanssa. Otsikkoni sitaatti ("Suloinen kuulla kuitenkin tuo oisi") on Aug. Ahlqvistin pahamaineisesta "Suomalaisesta sonetista" – runosta jossa kulttuuristen vaikutteiden ("keisarin ylimmän hännänkutkutajan lähetysten") vastaanottaminen vielä, samaan tapaan kuin Goethen ja Schleiermacherin aikaan Saksassa, kuten Hannu K. Riikonen eilen viittasi, nähdään keinoksi radikaalin muutoksen ("kohottamisen", "vapautumisen") toteuttamiseksi omassa kulttuurissa: "Ei tainnut vanha Väinämöinen luulla, / ett' oisi kenkään laulajoista meillä / soveltuva sonettien siteillä / runon tekoon Kalevalaisten kuulla. // Ei istukaan käkämme mandelpuulla, / ei L a u r a t meitä kohtaa kirkkoteillä; — / ei ihme siis, jos Pohjolan rämeillä / ei soi sonetti A r n o l a i s e n suulla. // Suloinen kuulla kuitenkin tuo oisi, / ja siitä Suomalainen toivojensa / tulelle uutta kiihoitusta toisi, // jos kautta näiden laulukahlettensa / sen kieli, halvaksi havaittu, voisi / siteistä muista päästä irrallensa." Sen valossa, mitä edellä sanoin kieliyhteisön taipumuksesta tukahduttaa omat ristiriitansa ja alistaisuussuhteensa, voi olla paikallaan muistuttaa, että ns. suomalaisen modernismin valtakausi käy yhteen sen poliittisen historiamme jakson kanssa, jonka aikana *valtiollisen* olemassaolomme dynamiikka alistussuhteineen *niinikään* oli kielletty teema. Tämä olisi laaja aihe, ja sopisi muuten suomenkielisen maailmankirjallisuuden teemaksi (ja ehkä Sofi Oksasen tuotannon myötä on jo sellaiseksi tullutkin, ihan totunnaisessakin merkityksessä). Nyt jätän asian tähän, ja päätän pieneen kontrapunkti-kokeeseen. Eli miten mahtaisi tähän soveltua lyhyt, edustava

lainaus modernismimme teoriasta, jolla on tässä eriäväinen näkemys. Tämä on Anhavan esseestä "Mitä lukijan tulee tietää" (1952, kursivoinnit minun):

Paitsi arkipuheessa *kieli elää* nykyisin huomionarvoisesti *vain kaunokirjallisuudessa* ja sen lähialueilla, ja melkein yksinomaan siellä se *kukoistaa*. Tämä ei ole liioittelua; näin on siksi, että yleisestä kirjallisuudesta enää vain sanataide *käyttää aineksenaan koko elämää*, ja vain sanataiteelle on enää ominaista ja olennaista *pyrkimys kokonaisnäkemykseen*. Mutta pysyvästi *keskeistä on pelkästään koko elämä* sellaisena kuin se *alati toistuu* ja on *kaikille yhteinen*; jatkuvasti uudistuvaa on vain sen kokemus, ja merkitsevää vain *kokonaisnäkemys*. Kaunokirjallisuudessa kieli jotuu ankarimmalle koetukselle; sen on käytettävä keskeistä aineistoa, onnistuakseen esitettävä samanaikaisesti yhteinen ja ainutkertainen, toistuva ja uusin, ja hahmotettava näkemys kouriintuntuvasta, aavistetusta, tietystä ja määrittelemättömästä. Sen on oltava *yleispätevää, täsmällistä ja tuoretta*; näiden hetyttättömien vaatimusten ahdistamana sse ponnistatuu ennätöksellisimpiin suorituksiinsa. *Paras sanataide on aina kielen huippu* ja kasvukärki (...)